

27474 5
3. 102
297
17485^a
VENERANDVM VETVSTATIS MONVMENTVM

SISTENS

STATVTA SVSATTENSIA
LATINA

SAECVLO XII IN LITERAS REDACTA

DIV EXPETITA

EX ORIGINALI SVMMA CVM FIDE ATQVE CVRA
DESCRIPTA

ADDITO SPECIMINE ANNOTATIONVM

IVRIDICARVM HISTORICARVM
ETYMOLOGICARVM

CEV PRODROMO PROLIXIORIS COMMENTARII

PRIMVM IN LVCEM EDIT

SIMVLQVE LECTIONES SVAS PER INSTANS

SEMESTRE HIBERNVM INDICAT

FRANC. DOMINICVS HAEBERLIN

VLMANVS

HIST. PROF. PVBL. ORD. ET FACVLT. PHILOS. H. T. DECANVS
IN ACADEMIA IVLIA CAROLINA

HELMSTADII

TYPIS JOHANNIS DRIMBORNII

A. C. MDCCXXXVIII

VENERANDVM VETVSTATIS MONVMENTVM

SISTENS

STATVTA SVSATENSIA
LATINA

SAECVLO XII IN LITTERAS REDACTA

DIVI EXPERTATA

EX ORIGINALI SVMMA CVM FIDE ATQVE CVM

DESCRIPTA

AD DITO SPECIMINE ANNOTATIONVM

IVRIDICARVM HIC TORICARVM

ET YMOLOGICARVM

CVI PROLOGO PROLEXIORIS COMMENTARIIS

PRIMUM IN LYCEVM EDIT

SVNTOVE LECTIOES SVAS PER INSTANS

SIMESTRE HVBERIVM INDICAT

FRANC. DOMINICVS HVBERIVS

VIMANVS

HEIT. FROM. PUBL. ORD. ET FACVLT. HONOR. M. T. P. C. A. V. S.
IN ACADEMIA IVRIS BAVARIAE

HEITZSTADII

TYPIS IOHANNIS DEIMBORNII

M. C. MDCCCXXXVII

Q. D. B. V.

celeberrimus est locus ARNOLDI LVBECENSIS, *Chron. Slavorum, L. II. c. XXXV. (XL.) comm. 8.*, Divum Fridericum I. Imperatorem civitati Lubecensi IVSTITIAS SVAS SECVNDVM IVRA SOSATIAE confirmasse. Integra huius *vetusti Scriptoris* verba in hunc modum sonant: *Vetrum priusquam ei (scil. Imp. Friderico I.) civitatem (Lubecenses) aperuissent, exierunt ad eum, rogantes, ut libertatem civitatis, quam a Duce prius traditam habuerant, obtinerent, & IVSTITIAS, quas in privilegiis scriptis habebant, SECVNDVM IVRA SOSATIAE, & titulos, quos in pascuis, sylvis, fluviiis possederant, ipsius auctoritate & munificentia possiderent.* Desumptus hic locus est e *Bangertiana HELMOLDI & ARNOLDI LVBECENSIS* editione, quæ *Lubecæ 1659. 4.* prodit. Desideratur autem in prima *Chronica Slavorum* ab his Duumviris conscriptæ editione, a M. SIGISM. SCHORCKELIO, *Francofurti apud Petr.*

A

Petr. Brubachium A. MDLVI. in 4. curata, quippe qui, mutilo maxima ex parte usus Codice MS., modo novem priora Capita ARNOLDINI *Chronici* supeditat. E contra iisdem verbis legitur in *Reinecciana* (a) & *Leibnitiana* (b) Helmoldinae & Arnoldinae *Chronicarum* editionibus.

Quid sub IVSTITIIS, Lubecensibus ab ipso- rum conditore Henrico Leone SECUNDVM IVRASOSATIÆ datis, atque iisdem a Divo Friderico I. confirmatis subintelligendum sit, inter eruditos adhuc disceptatur. Sic enim LAMBECIUS, *Orig. Hamburg. L. I. p. 101.*, & qui eum sequitur BANGERTVS, in *Notis suis ad hunc ARNOLDI locum, p. m. 296. not. c)* existimant: intelligi hic non ipsum ius municipale Lubecensium, sed antiquam eorum consuetudinem, utendi agris circa urbem, pascuis & sylvis, nec non fluviis, ut Trava, Wakenissa & cæteris ex Holfatorum, Mecklenburgensium & Racenburgensium terris defluentibus; cum quibus Duumviris agunt illustria inter Eruditos nomina, AEPIVS, in *Feris æstiv. p. 283.*, & MICH. RICHEY, in *Hist. Statutor. Hamburg. C. II. §. 17. p. 53. sq.* Sed nostra ex sententia labuntur hac in re hi modo laudati Viri, & IVSTITIÆ hoc loco interpretandæ sunt de iure scripto sive legibus in literas redactis. Illustris equidem DVCANGIVS, in *Glossario ad Scriptores mediæ & infimæ Latinitatis*, &c, qui hoc immortale Opus innumeris in locis in nova editione adauxerunt, *Monachi Benedictini*, inter varios vocis IVSTITIÆ in media ætate significatus, hanc, quam modo attulimus, significationem

(a) Quæ prodiit *Francfurti apud Andr. Wechelium 1581. fol. c. 40. p. 116.* (b) In Tomo II. *Scriptor. Brunsvicens.* p. 651.

tionem neglexerunt; at illam huius loci esse, facile vel exinde liquet, quod ARNOLDVS in *excitato loco* sedulo ab invicem distinguat cum *IVSTITIAS* in *PRIVILEGIIS* scriptas secundum *IVRA* *Sofatie*, tum titulos *POSSESSIONVM* in *pascuis, sylvis, fluviis*, mentione insuper *IVRIVM* *Sofatie* vocis *IVSTITIÆ* significationem amplius explicante & illustrante.

Similem vox *IVSTITIA* significatum habet in *Proemio Codicis Tunderensis veterum urbis Lubecæ Statutorum*, in Illustrissimi atque Excellentissimi *DOMINI* Cancellarii *DE WESTPHAL* *Monum. inedit. rer. Germanic.*, T. III. col. 620. seq., his verbis: - - - *conscribi fecerunt Consules Civitatis Lubicensis Civitati Tunderensi - - IVSTITIAM Civitati Lubicensi a - - Henrico - - indultam &c.*, & paulo post: *Omniibus igitur hanc IVSTITIAM servare volentibus gaudium sit & pax &c.* Explicatur hoc luculentius, & amplius confirmatur *Conclusionone antedictorum Statutorum Lubecensium Codicis Tunderensis*, l. c. col. 631. sq., hunc in modum: *ut autem HEC IVRA sive DECRETA - - a Consulibus Lubicensibus Civitati Tunderensi indulta atque CONSCRIPTA firmiter & iuste serventur &c.* Suffragatur denique *Titulus EORVNDEM de Bonis hereditariis*, *IBIDEM* col. 622. sq., hae ratione: *Quicumque habet bona hereditaria & illa vendere proponit, primum debet illa offerre heredibus proximis, - - si heredes emere velint, emant, - - si non, hereditatem secundum IVSTITIAM civitatis vendant.*

Præter rem itaque *Cel. RICHEVS*, in *Hist. Statutor. Hamburg. c. II. §. 12. p. 47. not. (dd)*, coll. c. I. §. 15. p. 10. sqq., autumat, vocem *IVSTITIÆ*, in
A 2 dicto

dicto Prooemio Cod. Tunder. Statutorum Lubecensium, sumi pro PRIVILEGIIS, hac in re summum LAM-
BECIVM l. c. secutus. Quam sententiam vero op-
pugnavit, verumque, quem & nos defendimus, IV-
STITIARVM significatum, fide *formularum diploma-
ticarum Sec. XII. & XIII.* pluribus evicit, laudatus
Dominus DE WESTPHAL in *praefatione, Tomo III.
Monumentorum suorum ineditorum* praemissa, p. II5.
II6. *sqq. not. c)* Cf. EIVSDEM HEROIS TOGATI
Specim. Documentor. ineditor. Mecklenburg. p. 7. sqq.,
quibus testimoniis larga ibidem manu allatis alia adhuc
adiicere, supervacaneum foret.

Posteaquam comprobatum dedimus, IVSTI-
TIAS, quarum ARNOLDVS LVBECENSIS l. c. men-
tionem facit, intelligendas esse de IVRE SCRIPTO
sive LEGIBVS IN LITERAS REDACTIS; superest,
vt obseruemus, quibusdam cclebratissimis in orbe lite-
rato viris olim visum fuisse, & alteram ARNOLDI
lectionem: viz. SECYNDVM IVRA SOSATIÆ vitio
laborare, adeoque medica indigere manu. Sic enim
HERMANNVS CONRINGIVS (c) & PETRVS LAM-
BECIVS (d), quos hac in re secuti sunt laudatus
BANGERTVS (e), & CASP. SAGITTARIVS (f) con-
tendunt, loco SOSATIÆ legendum esse HOLSATIÆ.
Verum tot Codicibus probatam, eamque genuinam,
SOSATIÆ nimirum, lectionem, defendunt *Susatum-*
que hic indigitari, contendunt REINERVS REINEC-
CIVS

(c) In *Comment. de Orig. Iur. Germ.*
c. 28. p. 169. sq. edit. Helmstad.
1665. 4.

(d) In *Originibus Hamburg. L. I. p. m.*
101. edit. primæ in 4. & secundæ
in fol. p. 29.

(e) In *Notis ad HELMOLDI &
ARNOLDI Chron. Slavor.*, p. m.
296. not. c)

(f) In *Historia Bardevicia, c. VI. §. 35.*
p. m. 213.

CIVS (g), HENRICI MEIBOMII AVVS (h) & NEPOS (i), GRYPHIANDER (k), LEIBNITIVS (l), MOLLERVS (m), BVRC. GOTTHELF STRVVIVS (n), Dominus DE WESTPHAL (o), HEINECCIUS (p), RICCIUS (q), quin ipse RICHEIVS (r), pluresque alii (s), quos brevitatis studio silentio prememus.

Abiecte equidem de SVSATO nostro sentiunt dissentientium nonnulli, & parum abest, quin illud non plane inter obscuras Germaniæ civitates collocent; sed insignem errant errorem, aliosque erroris sui participes faciunt, qui ita cogitant, scribuntque. Tantam enim a vetustis inde temporibus SOSATIA nostra adepta est in Germania nominis sui celebritatem, quantam vix alia celeberrimarum communis nostræ patriæ urbium obtinuit. Si vetustatem spectes, SVSATVM vix ulli in Germania magna civitati cedit.

Sic

(g) In Nota marginali ad citatum ARNOLDI LVBECENSIS locum, l. c. p. 116., quamvis paululum dubitanter.

(h) In Notis ad Witechindi Annal., T. I. Script. rer. Germ. p. 670., vt & in Notis ad Irmsensulam Saxonie., T. III. Scr. rer. Germ. p. 32.

(i) In Introd. ad Hist. Saxon. infer. p. 88.

(k) In de Weichbildis Saxonie, c. LXXX. n. 15. 16. p. m. 203.

(l) In Notis ad Scripior. rer. Brunsvic., T. I. p. 292. not. (*) & T. II. p. 651. not. (*)

(m) In Ifagoge ad Hist. Cherson. Cimbr. p. 255. & 494.

(n) In Historia Iuris, c. VI. §. 27. not. (†) p. 495. sq.

(o) In Tr. de Consuetudine ex Sacco & Libro in Germania, sigillatim in Mezapoli, p. m. 64. not. & in Prefat.

Tom. IV. Monum. inedit. p. 130. not. (e)

(p) In Historia Iuris, L. II. c. 3. §. 87. p. m. 81.

(q) In seinem Entwurff von Stadt-Gesetzen oder Statuts, vornehmlich der Land-Städte, L. I. c. V. §. 1. not. (***) p. 83. seqq. & c. X. §. 2. p. 181.

(r) In Hist. Statuti. Hamburg., c. II. §. 18. p. 54. 199.

(s) Quos allegant Ill. Dn. DE WESTPHAL, in Pref. T. IV. Monum. inedit. p. 130. not. (o) & RICHEIVS l. modo c. p. 54. not. (iii). Addi per spicilegium possunt: IOACH. LVCE STEINII gründliche Abhandlung des Lübschen Rechts, P. I. p. 3. s. 8. IO. AD. KOPPII Hist. Iuris, p. m. 223. sq. not. (l) & IO. AVG. HELLFELDI Hist. Iuris German. & Canonico-Pontificii, cap. V. Sect. I. §. 5. p. 138. 199.

Sic enim, si FÜRMERIO (t), TESCHENMACHERO (u) aliisque recentioribus Scriptoribus fides habenda erit, iam circa a. 628. SVSATVM a Dagoberto, Francorum Rege, obsessum fuit, qui etiam, cladem hac occasione a Frisii acceptam, maiori in eos a. c. 630. edita strage, referens, SOSATIAM S. *Cumiberto*, Coloniensium Præsuli, donasse dicitur SCHATENIO (x). Huic vero donationi, quippe chartarum & Scriptorum fide destituta, iamiam SCHATENIUS parum fidei tribuit, hinc merito eam post alios etiam III. LVDOLFVS (y), Camera Imperialis olim Assessor gravissimus, reiecit, eorumque adoptat sententiam, qui aiunt, SVSATVM demum post *Henrici Leonis* proscriptionem Archiepiscoporum Coloniensium potestate fuisse subiectum. Cæterum cum dubia adhuc res sit, num SVSATVM iam Seculo VII. obsessum fuerit; hoc tamen certissimum est, hanc civitatem iam Sec. X., imperante *Ottone M.*, opulentia & magnitudine sua fuisse celeberrimam. Meminit eius VFFINGVS, Monachus Werthinensis, in *Vita S. Idæ* (z), & in *Narratione de Translatione S. Evergisli Coloniensis olim Episcopi* (a), SVSATIVM nostrum elogio loci rebus Seculi opulenti, populo pleni, longe lateque circumpositis Saxonum gentibus, nihilominus provincialium populis notissimi, macatur. Celebritatem denique & vetustatem SVSATI ex hoc pariter colligere licet, quod *Henricus I Auceps*, Germaniæ Rex, eiusque filius & suc-

(t) In *Anal. Pbrisc. I. III.*(u) In *Anal. Clvica, Iulie, Montium* etc. p. 94. coll. p. 238. not. (t) edit. Dittmar.(x) In *Histor. Westphal. p. 324. Conf. GELENIVM de magnitud. Urb. Colon. p. 278.*(y) In *Variar. Observat. Forens. Supplem. Append. II. p. 21. 99. Et 24. 99.*

(z) C. XIX. in LEIBNITH Scriptor. rer. Brunsv., T. I. p. 177.

(a) Apud LEIBNITHIVM, l. modq. c. T. I. p. 292.

successor *Otto I. Imp.* urbem hanc sæpius frequentarunt (b), quod & sequentes Imperatores nonnumquam fecerunt, Palatio Regio, quod *Reverendissimus ABBAS GOTTWICENSIS* in aureo suo opere omisit, in civitate extante, cuius locus adhuc superest, sequentibus temporibus in Hospitale Virginum ex ordine civium secundario conversus.

Non sola autem vetustate nominis sui famam sibi conciliavit *SOSATIA* sed & opulentia, potentia, mercimoniis, & rerum præclare gestarum gloria. Huc facit, quod olim in numero civitatum Hanseaticarum extiterit, omniumque privilegiorum, quibus Hanse Teutonica, beneficio Regum Angliæ, Daniæ, Norvagiæ, Sueciæ, aliorumque gaudebat, particeps facta fuerit, qua de re testes extant insignis numerus privilegiorum Hanse Teutonice olim concessorum, quæ hodiernum adhuc in Archivo Susatensi asservantur. Facile exinde patet, *CEL. ARPIVM* (c) nimis præcipitanter, inque *SVSATVM* iusto iniquius, scribere: *Susatum autem ignorabat hyperboreos advenas, civitas campestris, in media regione sita, quæ nec proram nec puppim navium unquam viderat: Saxonum colonia, mercibus destituta, cuius civibus nec timor, nec cupido, leves somnos auferebat, ut Lubecensibus.* Quid enim privilegio *WILHELMI ROM. REGIS de Susatensibus naufragium passis in terra Hollandica*, dato *A. C. 1252.* (d), opus fuisset, si cives *SOSATIÆ* rei nauticæ plane exper-

(b) Vid. *SCHATENIUM*, in *Annot. Paderborn.* T. I. p. 266. & *OTTONIS I. Reg. Privilegium Datum villa Horobusen V. Idus Junii a. d. 902. indict. V. regni Ottonis a. XXVII. ACTVM IN SVOSA,* quod extat in *SCHATENI* l. 7.

T. I. p. 309. & in *LÜNIGII Spicil. Ecclesiast.* P. III. p. 79.

(c) In *Feris astru.* p. 283.

(d) Meminit eius Ill. *LVDOLFVS*, in *Variar. Observ. Forens. Supplem.* App. II. p. m. 26.

expertes & incurii extitissent. Satis abunde ex hoc ipso probari potest, *Susatenses* his temporibus mari se commississe, quo & proprias & aliorum merces ad exterarum deveherent oras.

Nec ignotum *Lubecensibus* his temporibus erat *SVSATVM*, quin imo discordias inter has civitates, Sec. XIII. circa medium vergente, intercessisse, liquet ex restituta inter utramque civitatem A.C. 1241. concordia, cuius *compositionis* testimonium, *Susatensibus* a *Lubecensibus* datum, ignotum hucusque & ineditum, sed fausto fidere in manus nostras delatum, hic inferere, Lectoribus meis dubio procul res erit quam gratissima. Hunc autem in modum sonat: *Aduocatus. consilium & commune Lubicensis civitatis. omnibus hanc paginam intuentibus in perpetuum. Tam futuris quam presentibus presens scriptum cernentibus immotescat. quod discordia que uertebatur inter burgenses Susacenses & burgenses de Lubeke taliter proborum & discretorum virorum prouido mediante consilio ad bonum pacis & compositionis. ad meram & stabilem concordiam est reuocata. quod inter ipsos ex utraque parte debet pristina & antiqua amicitia integraliter per omnia conseruari. ita quod burgenses Lubicenses burgenses de Susato in omnibus benigne ac fauorabiliter sicut antea fecerunt promoueamt. & quod burgenses Susacenses burgenses de Lubeke in omnibus tam benigne & affectuose sicut antea fecerunt promoueamt uice uersa. ut autem huius compositionis stabilita concordia rata & incommulsa inuolabiliter obseruetur. presentem paginam ipsis in huius facti testimonium sigilli nostri munimine roboramus. Acta sunt hec in Lubeke. anno dominice incarnationis M^o CC^o XLI° in vigilia pentecostes.*

Appensum est sigillum magnum civitatis Lubecensis.

SVSATVM denique & rerum gestarum gloria fat celebre olim fuisse, vel solum atrocissimum bellum comprobat, quod SVSATENSES circa medium Seculi XV. cum THEODORICO MOERSANO, *Archiepiscopo Coloniensi*, a quo durius habebantur contra pacta, gesserunt, quo factum, ut SVSATVM ab obsequio *Coloniensis Archipræsulis* desciverit, opemque *Ducis Clivensis* imploraverit. Aegre equidem ferebat THEODORICVM, urbem & magnam & opulentam e manibus dimittere suis, hinc eam arcta premebat obsidione; verum forriter sese defendebant cives, & Archiepiscopus, tandem repulsus, pacem inire cogebatur (e), urbe in potestate *Ducis Clivensis* relicta (f), cum quo, pro conservandis suis antiquis iuribus & privilegiis A. C. 1444., pacta inierunt, a subsequens Clivia Ducibus sæpius repetita (g). Extincta A. C. 1609., morte Wilhelmi, Iuliaci, Clivia, Montiumque Ducis & rel., veterum Clivensium Ducum prosapia, SVSATVM nostrum cum Clivia Ducatu, Marcano & Ravensbergico Comitatibus

(e) Cf. hic *Rerum inter Theodoricum Moersensem, AEpum Coloniensem & Republicam Susatensem gestarum Adversaria*, in Ill. Dn. DE WESTPHAL *Monum. inedit.* T. III. n. XXXIV. col. 1225. sqq. Prolitius adhuc hoc bellum, quod ab a. 1437. usque ad a. 1447. duravit, enarrat vulgo sic dicta *Soestische Fehde*, carmine heroico dialecti Saxonie inferioris conscripta, adhuc in MS. latens, quod cum Deo & die vel integrum, vel excerptum dabimus.

(f) V. *Tabulas Pacis inter AEp. Colon. & Ducem Clivensem*, in *Codice Di-*

plomat. ab Ill. DITHMARO *Arnal. Clivens. TESCHENMACHERI* subiuncto, n. LXXXIV. p. ss. sqq.

(g) Horum vulgo sic dictorum *Pactorum Ducalium* nonnulla vulgavit equidem ILLESTOR in *seinen auserlesenen kleinen Schrifften*, T. II. p. 338. sqq. sed vitiosa ill. Viro obtigisse apographa, in quibus sensus & verba haut raro corrupta sunt, intelligimus ex his ipsis *Pactis ducalibus*, quorum *authentica copia* penes nos est, quam proinde ad calcem prolitioris nostræ in *Statuta Susatensis Commentationis* typis exhibendam curabimus.

in potestatem Serenissimæ Domus Electoralis Brandenburgicæ devenit, cum qua iterum Susattenses, pro conservatione iurium suorum varia inierunt pacta, annis nimirum 1663. 65. 66. 80. 86. 88. 92. 94. 97. & 1718., quæ sub nomine *Recessuum* veniunt, & maximam partem publicata sunt ab immortalium in Iurisprudentiam meritorum Viro, Ill. nempe LV. DOLFO (h).

Pauca hæc de SVSATO, eiusque antiquitate ac celebritate dicta sufficiant, pleniorum huius urbis notitiam & fata luculentius exposita daturi in *prolixiori*, quem sub manibus habemus, ad *Statuta Susattensia Commentario*. Plura interim de SVSATO qui nosse cupit, adeat Ill. *Dominum* DE WESTPHAL (i), ubi varios *Susatensem historiam* tradentes Scriptores allegat, quibus per spicilegium adiciere possumus BRAVNIVM (k), ADRIANVM ROMANVM (l), STANGEFOLIVM (m), ZEILLERVM (n), HOEPINGIVM (o), KNICHENIVM (p), CLVTENIVM (q), aliosque.

In viam, de qua paululum defleximus, vt redeamus, opus est, ne nimis longa fiat hæc nostra Tractatio. Notandum itaque ante omnia erit, SVSATVM in

(h) In *Append. II. var. Observ. Fovens. Supplem. p. 44. sqq.* Fragmenta quorundam horum *Recessuum* ab Ill. LV. DOLFO omissorum, ipse possideo, olim publici iuris facienda.

(i) In *Præfat. T. IV. Monum. ineditior. p. 130. 131. 132. not. (o).*

(k) In *Theatro Urb. præcip. totius mundi, L. III. n. 37. & L. IV. n. 21.*, ut & in *Addit. in Indice* voce; *Susatensium*.

(l) In *parvo Theatro Urbium.*

(m) In *Annal. Circuli Westphal. (Coloniae 1640. 4.) passim.*

(n) In *seinem Itiner. Germaniæ novæ antique, T. I. p. 640. T. II. p. 477. item in Topographia Westphaliæ. p. 55.*

(o) In *Tr. de iure insignium, C. VI. P. VII. n. 1129. sqq. p. 399. sqq.*

(p) In *Opere politico.*

(q) In *Susato veteri & novo.*

in media ætate cum primis Eunomia sua tantam sibi comparasse famam, ut iura *EIVS municipalia, Statuta* vocantur, in variis veteris Saxonie urbibus autoritatem usumque sibi conciliaverint. Quod *Lubecam* attinet, sub initium huius opusculi ARNOLDI LVBECENSIS locum huc facientem excerptimus. *Hamburgensium* Statuta pariter ex *Iure Susattensi*, ceu fonte limpidissimo, promanasse, patet ex particula Diplomatis ADOLPHI III. *Holsatiæ Comitis*, a LAMBECCIO (r) servatæ, in qua leguntur verba: *Et in pascuis Et in lignis ad comburendam libertate gaudebunt, quam constat eos retroactis temporibus possedisse: Et in reliquis IVRE fruuntur SVSATENSIVM Et Lubecensium.* CORBACVM porro, ATTENDORNIAM, Ducatus Westphalici oppidum, MINDAM, LIPPIAMQUE iura sua municipalia ad normam STATVTORVM SVSATENSIVM accepisse, probatum dedit sæpius laudatus Dominus DE WESTPHAL (s).

Quod *Corbacum* in specie attinet, non possumus non, quin literas HENRICI, *Comitis Waldeccensis*, atque *Oppidi Corbacensis*, quantum scimus, adhuc ineditas, inque supellectile nostra libraria obvias, in lucem proferamus, cum ex iis non modo maior concilietur fides dictis *re novo* SCHVRFLEISCHII in *Analectis diplomaticis* (t), verum etiam exinde appareat, quantæ autoritatis hoc tempore fuerint *Scabini Susattenses*, ad quos, ceu iuris promos condos, aliæ civitates, quæ ius suum municipale a SVSATO obtinuerant, causas ancipites devolvebant, responsum-

B 2

(r) In *Orig. Hamburg. L. I. p. 101.* edit. primæ.

(s) In *Prefat. T. IV. Monum. inedit.* p. 130. not. (o)

(t) In *Illustriff. ac Excellentiss. Domini DE SENCKENBERG Selectis Iuris Et Histor., T. III. p. 427.*

que petebant. Harum literarum tenor hic est: *H. Dei gratia comes de Waldeke una cum consulibus & tota universitate opidanorum in Corbike. viris discretis & honore dignis consulibus in Susato plenitudinem omnis boni cum salute. CVM EX ANTIQVO ET A PRIMEVA CONSTITVTIONE CIVITATIS NOSTRE CORBICENSIS PRO IVRIBVS NOSTRIS AD VOS ET AD IVRA VESTRE CIVITATIS RECVRRERE CONSVEVERIMVS.* discretionem vestram commendabilem duximus obnixius exorandam. quatenus nobis de quodam casu *IVS VESTRE CIVITATIS.* sicut eo in civitate vestra uti consuevistis literis vestris rescribatis. qui casus talis est. vir unus ledat & percutiat alium virum. quod ex eo moriatur. & lefor seu percussor eo facto profugus. quod dicitur vorvlüchtig. discedat. postea quoque idem percussor seu lefor proscribatur. quod dicitur werde - - - si iudex ratione iudicii in bonis puerorum & uxoris legitime predicti leforis seu percussoris ius aliquod consequatur. petimus etiam instantissime. quatenus nos amplius & semper in iuribus. pro quibus vobis literas nostras miserimus. sicut consuevistis benivole velitis expedire. Hoc erga vos in omnibus quibus possumus volumus promereri. scientes dubio procul omni quod in iuribus vestre civitatis. sicut ipsa nobis rescripseritis. semper esse volumus contenti. Sicut in his literis sub sigillis nostris protestamur evidenter. super his etiam voluntatem vestram nobis petimus rescribi. datum anno domini M^oCCC^o nono. feria sexta post Valentini.

(Sigillum
Comitis.)

(Sigillum
civitatis.)

Iura

Iura Susatensis fontem esse & *Lubecensium* & *Hamburgensium Statutorum* hucusque asseruimus, quæ veritas autem variis eruditis, quos inter III. NETTELBLADTIVM (u), ARPIVM (x), & RICHEIVM (y) nominasse sufficiat, non ad palatum est, hinc multa contra hanc sententiam obmovent dubia, ad quæ in *prolixioribus* nostris ad *Statuta Susatensis Commentariis*, ea, quæ eruditos decet, modestia respondebimus. Receptam cæterum ac multorum eruditissimorum virorum calculo probatam opinionem de *Iure Susatensi* fonte *Lubecensium* & *Hamburgensium Statutorum* nuper defenderunt *Consultrissimus* RICCIUS (z), & maiori adhuc adparatu *Illustriss.* DE WESTPHAL (a).

Provocatorum posterior, cum MEIBOMIO (b), LANGIO (c), SCHÜTTIO (d), HEINECCIO (e), CHRIST. GOTTFR. HOFFMANNO (f), & KEMMERICHIO (g), pro stabilienda sua sententia, cum primis ad insignem *iuris utriusque*, cum *Susatensis*, tum *Lubecensis*, concentum in variis argumentis, v. c. communionis bonorum, debitorum coniugalium, distribu-

B 3

tribu-

(u) In *Disp. de Fontibus Iuris Lubecensis*, ubi *Ius Lubecense*, e *Iure Sueogothico*, tanquam fonte, derivare, multo allaborat studio, sed vide quæ contra hanc sententiam monet B. HEINECCIUS in *Hist. Iuris*, L. II. c. 3. §. 88. p. 83. not. (*)

(x) In *Feris asirv.* p. 283.

(y) In *Hist. Statut. Hamburg. C. II.* §. 17. sqq. p. 33. sqq.

(z) Im *Entwurf von Stadtgesetzen*, L. I. c. 5. §. 1. p. 83. sqq. not. (***)

(a) In *Præfat. T. IV. Monum. ined.* p. 131. not. (c)

(b) In *Introd. ad Hist. infer. Saxon.*

p. 88.

(c) In *Introd. in Notit. LL. nauticar.* p. 64.

(d) In *Disp. de Iure Susatensi, eiusque & iuris civilis collatione in successione ab intestato*, §. IX. sq. p. 12. sqq.

(e) In *Elementis Iuris German., L. I. Tit. VIII. §. 167. not. * p. m. 129.*

(f) In *Progr. de Iuris Lubecensis antiquo quodam Codice.*

(g) In *Progr. subiuncto Disp. inaug. D. HIER. NIC. GERCKENII de Iure Hagenstolziatus.*

tributionis donorum nuptialium, exclusionis filiorum separatorum ab hæreditate paterna, pœnæ fractæ pacis domesticæ, aliisque, quæ in utroque iure consonantia reperiuntur. Præter rem itaque contendit Cel. RICHEIUS (h), *vetus ius municipale Susatensium*, quod hodie superest, si cum *antiquis Lubecensium Statutis* conferatur, ita discrepare, ut nullis ferre vestigiis facta olim communicatio agnoscat; cum contrarium huius rei, intuentibus vel sola *utriusque civitatis Statuta*, qualia hucusque typis exscripta sunt, illico manifestum fiet. Adhæc probe monet *Excellentiss. Dominus DE WESTPHAL* (i), plura de *Susatensium* Saxonum antiquis moribus, consuetudinibus & legibus cum *Lubecensibus* communicatis observari posse, cum occasio fuerit facta, antiquissimum *Legum Susatensium* volumen plicatile, latine in membranis scriptum, inspiciendi, cum quo dein pariter solæ *antiquissimæ Leges Lubecenses*, A. 1154. conscriptæ, conferri debent, quippe his, subsequis demum temporibus, crescente *Lubecensium*, per commercia maritima, fortuna, varia *novæ Leges*, cum *civiles*, tum *maritimæ*, accesserunt.

Priusquam de venerando hoc vetustatis monumento, *Statutis nempe Susatensibus Latinis*, in membrana plicatili scriptis, eorumque forma atque ætate, quædam in medium proferamus; iuvat, pauca de *Statutis SVSATI*, dialecto Saxonica inferiori exaratis, eorumque editionibus præfari. Notissima illa sunt sub nomine *SCHRÆARVM SVSATTENSIVM*, der *Soester Schräen*, in cuius vocis etymologiam data opera excur-

(h) l. sæpius c. p. 56.

(i) In *Præf. T. IV. Monument. ined.* p. 132. not. (e).

excurrere, non huius loci est, *prolixiori* nostro in *Statuta Sufattensia Commentario* hæc reservantes. Si quis vero nostram de etymo vocis SCHRÆ sententiam nosse, cupit, illum ad III. Dn. DE WESTPHAL (k) ablegamus, cuius nimirum vocis SCHRÆ derivatio ab antiquo theotisco *skraan*, *skraæ* scribere, in tabulas patentes aliquid referre, Gothice *scrifva*, nobis maxime arridet & quæ inter omnes huius vocis etymologias minime coacta nobis videtur, reiicientes itaque *Consultissimi* SCHÜTTII (l), III. LVDOLFI (m) & Cel. ARPII (n) coniecturas, quorum illi hanc vocem, a vocabulo *Schrammen*, quod *locum Iudicii* denotat, hic a *clamore*, *schreyen*, quod Statuta applaudente populo facta sunt, derivant.

Duplex cæteroquin est SCHRÆA SVSATENSIS dialecto Saxonie inferioris conscripta: altera *vetus*, altera *nova*. Illam sive *veterem* Seculo iam XII. literis consignatam esse, eique, labente tempore, subinde aliquid accessisse, tradunt equidem LVDOLFVS (o) & RICCIUS (p), sed magis placet sententia *Illustriff. Domini* DE WESTPHAL (q), illam demum ad Sec. XIII.

(k) In *Præfat. Tomi III. Monum. inedit. p. 4. sq. not. ii*), quo cum conferri meretur elegantissima III. IO. CAR. HENR. DREYERI, Viri ad illustranda Germanica Iurati & facti, *observatio*, cuius mentionem faciunt *Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen ad a. 1742. n. XV. p. 114.* Adde WACHTERI *Glossar. german. col. 1446.* voce: *Schreiben*.

(l) In *Disp. not. (d). cit. c. I. §. VIII. p. 10. sqq.*

(m) In *Tom. III. varior. Observat. Forens. Obs. CCXCII. p. m. 428. not. (*)* cf. SCHILTERI *Glo-*

ssarium Teutonicum, in EIVSDEM Thesaur. Antiquit. Teuton. T. III. p. 724. b. voce: Scramm, & p. 720. a. voce Schrammen, add. WACHTERVM, l. c. col. 1383. sq. voce: Scharren.

(n) In *Feris æstrv. §. 127. p. 323.*

(o) In *Collectione quorundam Statutorum Provinciarum & Urbium Germanie, subiuncta EIVSDEM Tomo III. Observat. Forens. p. 792.*

(p) In *Entwurf von Staatsgesetzen, p. 131.*

(q) In *Præfat. T. III. Monum. inedit. p. 5. not. ii*) & *T. IV. p. 132. not. (o)*

XIII. vel XIV. referentis, qui etiam primus eam, articulos CLXXVI. complexam, publicæ luci exposuit(r). Hunc *Statutorum Susatensium* Codicem in membrana scriptum esse, testis est Ill. LVDOLFVS I. modo c., qui *ibidem* enarrat, illum Sec. XVI., culpa *Secretarii civitatis Sosatie*, M. GASPARIS VON DER BORG, evanuisse, id quod seditioni civium occasionem subministraverit. Fidem his dictis faciunt sequentes verbus e *Libello rhythmis germanicis conscripto*, & A. 1534. sub nomine DANIELIS A SOÏST in vulgus edito, depromti (s):

*De Schrae wel wy weten der Börger Recht,
Verklagen Meister Jasper, Stadtdeiner und Knecht,
Dat he uns hefft vorenthaltend manche tydt
De Börger privilegia und plebis eydt. &c.*

SCHRÆAM RECENTIOREM, ad Seculum XV. & XVI. referendam, pacata *civium Susatensium*, de qua modo diximus, seditione, in ordinem redactam, & CXXX. articulis constantem, primus in lucem emisit B. LVDOLFVS (t), quam postea, cum vetustis, quæ *Susati* asservantur, exemplis collatam, ac *Forma Processus Iudicarii Susatensis*, ut & *Sententiis quibusdam Iudicii Vebnici* auctam, iterum evulgavit Ill. Dn. DE WESTPHAL (u). Hanc utriusque SCHRÆÆ editionem *Westphalianam* desumptam esse ex *Apographo iuris municipalis Susatensis*, quod olim possedit immortalis HEINECCIUS (x), vel ea propter facile nobis persuademus, quod editio SCHRÆ-

ARVM

(r) T. IV. Monum. ineditor. col. 3063.-
3081.(s) Vid. SCHÜTTII *Dissp. cit. c. I.*
§. VIII. p. 11.(t) In *Collectiōne Senator. not. (l) cit.*

p. 792-810.

(u) T. IV. Monument. inedit. col. 3081.-
3106.(x) In *Historia Iuris*, L. II. c. III. §.
87. not. (*) p. 81. §.

ARVM apud Ill. WESTPHALIVM per omnia fere concordat cum brevi notitia, quam HEINECCIUS *l.c.* de suo *Apographo* dedit. Denique hoc unicum adiacere liceat, nobis hoc felicitatis obtigisse, utramque & *Ludolfinam* & *Westphalianam* editionem cum optimæ notæ *Codice MS. Chartaceo* conferendi, nonnullasque variantes Lectiones, quamvis parcas, colligendi, quas olim erudito orbi non invidemus.

Hæc de *Statutis Susatensibus*, SCHRÆARVM nomine insignibus & *dialecto Saxonica inferiori* exaratis, dixisse, sufficiat. Superest, vt de *iure municipali SOSATIÆ Latino*, venerando canæ vetustatis cimelio, quod SCHRÆÆ appellatione nunquam venit, quædam in medium afferamus. Brevitatis studio omitimus, summos Viros, maxima ex parte in hac scriptione iamiam nominatos, iterum allegare, qui in suis abs me citatis Scriptis horum *Statutorum* mentionem fecerunt, de illisque aliquid notatu dignum protulerunt. Sufficit provocare solummodo ad Ill. LVDOLFVM, & *Excellentiss. Dn. DE WESTPHAL.* Ille de his *Statutis* sequentia tradit (y): *Was nun das aller-älteste weitberühmte Soestische Recht gewesen, kann man mit aller Gewißheit nicht sagen; So viel aber ist die Nachricht, daß ein auf Pergament in Lateinischer Sprache in forma patente gemachte Beschreibung des Rechts bey der Stadt (Soest) vorhanden, und soll solcher Brief über zwey Ehlen lang und breit seyn.* HIC de *iure SVSATI* nostri *municipali Latino* scribit (z): *Præcipue antiquissima Susatensium Statuta Sec. XII. in scripturam redacta, luculentam prætulerunt inscriptionem*

C nem

(y) In *Collect. quorund. Statutor. &c.*, (z) In *Prefat. T. III. Monum. ined.*
l. c. p. 791. p. 5. not. ii)

nem SOESTER SCHRAE (a), quarum Legum vetustissimum exemplum Sec. XI. vel XII. in membrana patente, seu formula rotuli latine scriptum, quod quidem longitudinem latitudinemque duarum ulnarum egreditur, hodieque in curia adservatur, & instar foliorum Sibyllarum reconditur, qua ratione vel quo saltem consilio desinere nolo. ALIBI autem (b) hunc in modum de his cimeliis fatur: Forte tamen plura de Susattensium Saxonum antiquis moribus, consuetudinibus & legibus cum Lubecensibus communicatis observaverit, cui data fuerit occasio, inspiciendi antiquissimum Legum Susattensium volumen plicatile, latine scriptum in membranis, duabus ulnis in longitudinem latitudinemque protensis, quæ hodieque in curia Susattensi adservantur instar carminis sibyllici, adeo ut vel ex superstitioso antiquitatis cultu, forte etiam eius odio, vel ex inscitia rerum, metuque inde oriundo, vel ex invidia petentibus denegetur harum legum lectio, quamvis innocua, in nullius præiudicium, saltem in usum dogmaticum, & in emolumentum iurisprudentiæ Germanicæ, Susattensis & Lubecanæ vergens præcipue. Quæ Vir Excellentissimus e RADEMACHERI Collectaneis rerum Susattensium MSS., cum B. LVDOLFO olim communicatis & ab hoc Observationibus suis Forensibus, l. c., infertis, mox subiungit, non tam ad vetusta Statuta Susattensia latina, sed potius ad antiquam Schraeam germanicam spectant.

Nescio

(a) Hac in re Summum Virum humani aliquid passum esse, vel folium docet horum Statutorum Apographum, quod iam in lucem emit-

timus.

(b) In Prefat. T. IV. Motum, inedit. p. 121. not. (c).

Nescio itaque, qua ratione *Consultissimo* RICCIO (C), Fautori nostro ex alma Georgia Augusta perquam colendo, in mentem venire potuerit, adstruendi, *vetusta* hæc *Statuta Susatensium Latina* temporis iniuria interiisse, cum tot tantorumque Virorum testimonia, de hodiernum adhuc durante existentia, adsint. Superfunt adhuc hæc Cimelia gemmis auroque pretiosiora, & qui diu delituerat thesaurus, rei literariæ, cum primis Iurisprudentiæ Germanicæ, incremento & adiumento, omnium iam exhibetur conspectui. Diu desideratum, multisque expetitur votis fuit hoc venerandum vetustatis monumentum, sed plurimis videbatur, pia tantummodo hæc esse desideria, atque insuperabiles obstare difficultates, quo minus hæc gaza publicæ exponatur luci. Cedet itaque, quod quam persuasissimum nobis habemus, almæ nostræ *Iuliæ Carolinæ* immortalis gloriæ atque honori, quod in eadem superstites *antiquissimi Iuris municipalis Germanici* Reliquiæ, sacro cultu a Iustitiæ Sacerdotibus merito devenerandæ, superato carceris, quo diu detentæ fuerant, squalore, luci tradantur. Novum exinde accedet honoris meritorumque fastigium *Iuliæ Carolinæ*, cui a prima sua origine Respublica literaria iam plura, fere innumera, gratissima mente debet beneficia, in omnia scientiarum genera largissime promanata. Et sane nobismet ipsis gratulamur, quod post REINECCIOS, MELBOMIOS, CONRINGIOS, ECCARDOS, HAHNIOS, LEYSEROS, quorum vigiliis eruditus orbis multa e tenebris eruta hodiernum accepta refert, (ut alios, qui aliud scientiarum genus a nostro diversum ore & scriptis professi sunt, silentio premamus,) quod, inquam,

C 2

ipsi

(C) *Iul Entwurf von Stadtgesetzen*, p. m. 83. not. (***)

ipsi hoc felicitatis nacti sumus, ut, edendo & illustrando hoc canæ antiquitatis monumento, publice docere possimus, nos non indignum tantorum Nominum in muniis, quæ exornarunt, esse successorem, nec Helmstadiensis ^{divisio} laborare, ut nuper phreneticus quidam somniavit.

Adhuc aliquantulum Lectores nostros suspensos tenere, oportet. Monendi nimirum sunt, horum *Statutorum Susatensium Latinorum*, æque ac SCHREARVM, duplex in curia Susatensi recondi volumina plicatili in membrana manu exaratum. Alterum quod mox luculentius describemus, integrumque subiiciemus, omnia summæ vetustatis & authenticæ criteria præ se fert. Alterum videtur scriptum sub medium Sec. XIII., in membrana, longitudinem unius & $\frac{1}{2}$ ulnarum, latitudinem vero unius ulnæ exæquant, inque forma patenti, caractere literarum valde legibili, illique persimili, qui in WALTHERI *Lexic. Diplommat. P. II. Tab. XIII. n. I.* conspicitur. Literæ ipsæ, quorum scriptura, quatuor & quinquaginta lineis constans, modo I. & $\frac{1}{2}$ ulnæ in membrana conficit, eam magnitudinem & crassitiem non attingunt, quæ cernuntur in antiquiori horum *Statutorum volumine plicatili*. Atramento exaratum est paululum pallidiori. Abbreviaturæ frequentes occurrunt. Multa oblitterata sunt, quæ olim in *prolixiori ad hæc Statuta Commentario* indicabimus. Et quod caput rei est: omittit hoc *exemplum recentius* nonnulla, aliaque e contra substituit, quæ *vetustius volumen* vel memorat, vel ignorat, quæ discrepantiæ facile patefient, si olim & huius *Iuris municipalis Susatensis latini* apographum cum eruditis communicabimus.

Quod

Quod antiquius horum Statutorum exemplum attinet, illud pariter in membrana, formaque patenti scriptum est. Longitudo $1\frac{5}{8}$ ulnæ, latitudo vero unam ulnam exæquat. Lineæ numerantur sexaginta sex, quæ spatium $1\frac{3}{8}$ ulnæ in longitudine implent. Scriptura ad minimum initia Sec. XII. sapit, nisi eam ad finem antecedentis Seculi referre mavis. Literæ cernuntur legibiles, maiores paululum & crassiores, sub finem vero minori caractere efformatæ, tamque bono per scriptæ atramento, ut illud atrorem suum, post tot Seculorum delapsum, integrum adhuc servaverit. Scribendi compendia in hoc exemplo rariora occurrunt. Veneranda porro huius exempli antiquitas & ex hoc facile apparet, quod in eius initio inter tria, quæ *Susati* olim fuerunt, iudicia *Archiepiscopi Coloniensis* nulla mentio fiat, cum e contra in volumine horum Statutorum recentiori disertis verbis *Coloniensis Archiepiscopi* inter eos memoretur, qui in urbe *Susatensi* iudicio gaudent. Certo, ex nostra sententia, indicio, vetustius exemplum illo iam tempore fuisse conscriptum, quo *Coloniensi Archiepiscopo* nulla adhuc in civitate *Susati* competiit iurisdictio, quam demum, post exauctorationem *Henrici Leonis*, Saxonix & *Bavariæ Ducis*, *Cathedralis Coloniensis Ecclesia*, cui *Divus Fridericus I. Imp.* Angaricum & *Westphalicum Ducatus* dono dederat, obtinuit. Hinc ratio apparet, cur in recentiori huius iuris municipalis exemplo loco *Advocati*, quem vetustior membrana prædicat, nomen legatur *Archiepiscopi Coloniensis*. Quod reliquum est, hoc volumen plicatile antiquius tanta fide, tantaque accuratatione est descriptum, ut in apographo, neque in orthographia, neque in interpunctione,

neque in literis, aliquid sit immutatum. Solas abbreviaturus, necessitate ita ferente, quod nostra typographica iis instructa haut sunt, negleximus, omniaque vocabula integra exscribenda curavimus. Quo denique patefeat, quot quibusve verbis singulae lineae abfolvantur, sub initium singularum Originalis linearum asterisci (*) in ipso contextu, nonnunquam mediis in vocabulis, adiecti sunt, iis, cum numero unius cuiusvis lineae, in margine repetitis.

Cum haec antiquissima urbis Susatensis Statuta latina in manus nostras inciderent, primum nobis animus erat, ea, una cum Statutis Susatensium germanicis, SCHRÆARVM nomine insignibus, praemissa de SVSATO tractatione, & subiuncto prolixiori in hoc Ius municipale, cum antiquius, tum recentius, Commentario in lucem edendi. Omnem nostrum laborem in quinque Capita dispertiti sumus. Primo Capite trademus brevem Urbis Susatensis Historiam, Scriptoribus fide dignis & diplomatibus, partim iam editis, partim adhuc ineditis, innixam, addita Notitia Status huius vetustissimae Civitatis politici, tam antiqui, quam hodierni. Tum in Capite secundo agemus: de origine Statutorum Susatensium, & vetustiorum & recentiorum, eorumque auctoritate cumprimis in Germania inferiori, qua occasione non modo nonnulla de etymo vocis SCHRÆ interpretanda erunt, sed etiam data opera probatum dabimus, Ius Susatense vetustissimum fontem esse Lubecensis. Caput tertium exhibebit Statuta Sositiae ipsa cum utraque latina, tum utraque idiome Saxoniae inferioris conscripta, haec cum versione dialecti Germaniae superioris, & subnotatis variantibus Lectionibus ab Ludolfina & Westphaliana editionibus, additis insuper

tam

tam Forma Processus Iudiciarii Susatiensis, quam Sententiis quibusdam Iudicii Velmici, ab Excellentiff. Domino DE WESTPHAL l. c. pariter SKRÆÆ recentiori subiunctis. Caput quartum continebit prolixas in hæc Statuta annotationes, iuridicas, historicas, etymologicas, ex quibus iisdem multum lucis affusum iri, confidimus. Adhæc præcipua nostra cura in hoc Capite hac in re erit posita, ut concentus iurium Susatensium & Lubecensium, illorumque & Iuris Civilis differentia sedulo indicentur. Caput denique quintum & ultimum ostendet usum hodiernum horum Statutorum, qui quoad nonnulla capita in foro Susatensium adhuc conspicuus est. Appendicis loco forsitan subiungemus Documenta nonnulla, vel edita, at in Libris raro obviis extantia, vel hucusque inedita, dictis maiorem conciliantia fidem, ut & elogia de Susato e rarioribus Scriptis excerpta.

Hanc Operis nostri affecti Sciagraphiam æqua trutinantibus lance facile liquebit, multam inde utilitatem Iuris & Antiquitatum Germanicarum Scientiæ esse accessuram, sed facile insimul Lectores nostri persentescunt, tempore, ab aliis laboribus vacuo, opus esse, quo hæc omnia rite disposita atque ordinata in lucem prodire, adeoque Lectorum gratiam & favorem facilius captare queant. Cum autem pro tempore aliis curis ac laboribus irretiti simus, plenior nostram Tractationem commodiori, sed non in longum protrahendo, tempori reservamus. Caterum quo Eruditorum de nostro labore iudicia exploremus, simulque eorum sitim magis adhuc accendamus, placuit Statuta Susatensia Latina, eaque vetustissima, hoc Opusculo in lucem protrudere, iisque Specimen nostrarum

strarum in ea Annotationum subiungere. En! benevole Lector, STATUTA ipsa lege:

- * 1. * Audiat uniuersitas antiquam et electam susattensis Oppidi iusticiam. Cum tria sint oppidi susattensis iudicia. prepositi. Aduocati. et Schultheti. Prepositus
- * 2. susattensis de iure * debet facere denunciari synodum. tribus uicibus in anno. quamlibet sex septimanis ante. cui inter esse tenentur omnes qui domestici sunt intra
- * 3. oppidum. dum modo sint domi. Synodus uero * sine cauillatione est tenenda. Quemcunque scabinum burgenses statuerint. ipsum prepositus acceptabit. Causa que coram preposito mota fuerit. et terminata. uel per iusticiam. uel per misericordiam. ab alio iudice * retractanda non est. Aduocatus Susattensis de iure tribus uicibus in anno. iudicio suo presidebit. et hoc certis temporibus. uidelicet. secunda feria. et III. post octauam epiphanie. Item II. feria. et III. post quasi modo geniti*. Item. II. et III. feria post Natiuitatem sancte marie. Presidebit autem pie. et absque cauillatione. Si forte aliquis defuerit. uel nimis tarde uenerit. Unum lot-scillinc uadiabit. Quicumque etiam ibi insolens fuerit.
- * 6. sex soli* dos uadiabit in gratia. Quemcunque etiam preconem burgenses statuerint. illum aduocatus acceptabit. Presidebit autem aduocatus. sine petitione. et omni cauillatione. quia archiepiscopus de curiis suis. quatuor
- * 7. marcis. qualibet uice * aduocato administrabit. Preterea iuris aduocati est. hereditatem accipere frisonum et gallorum. Siquis ferro acuto. quempiam uulnerauerit. manu priuabitur. quod ad iudicium aduocati respicit. si
- * 8. infra oppidum contigerit. * Siquis infra murum hominem occiderit. capite truncabitur. Causa que coram aduocato. uel schultheto. iuste uel amicabiliter decisa fuerit.

rit. rata esse debet et firma. Siquis contra hoc ueniens. conciuem * suum ad alienum siue grauius iudicium tra- * 9.
xerit. decem marcas burgensibus componet. et insuper
carratam uini. Siquis ferro acuto quempiam uulnera-
uerit. duobus testibus rationabilibus conuinci potest. quam
reus * poterit se excusare. Siquis est de homicidio pul- * 10.
satus. septima manu tactis reliquiis conuinci potest. Si-
quis uero de homicidio. uel de acuti ferri lesione conuin-
ci nequiuert. tactis reliquiis. duodeci*ma manu se * 11.
purgabit. Quod si ille qui maleficium perpetravit. au-
fugerit. domus eius. et quicquid habet. secundum nostri
iurisdictionem destruetur. et ipse proscibetur. quod uul-
go. frethelos * dicitur. Si uero factum negare uoluerit. * 12.
duo probabiles iuri si adsunt. cogentur testimonium ue-
ritati perhibere. et sic non admittetur rei expurgatio. Si
autem predo. siue latro. uel * quamcumque facinorosus * 13.
miros. oppidi intrauerit. pacem firmam habebit. nisi
quis eum auctoritate iudicii conueniat. et conuictum pu-
niri faciat. Actor uero. si inuento reo. copiam pre*co- * 14.
nis habere nequiuert. detinere reum licebit. et procla-
mando suam causam manifestare. Si aliquis infra mu-
ros oppidi. pacem uiolauerit. et sanguinem effuderit. et
conuictus * fuerit. sexaginta uadiabit solidos. uel pe- * 15.
nam statutam sustinebit. et quicquid burgenses de illis so-
lidis decreuerint accipiendum. iudicium terciam partem
habebit. Si quis con*ciui suo insidias tetenderit. uel ui * 16.
domum ipsius appecerit. et conuictus fuerit. decem mar-
cas et carratam uini uadiabit. Qui intempeste noctis
silentio domum cuius*quam intrauerit. et bona ipsius. * 17.
furtim. uel ui sibi uendicauerit. et conuictus fuerit. mor-
te punietur. Omnis causa infra bannum nostrum.
quam uel mors punit. uel detrun*cationemmemברי me- * 18.
retur.

- retur. ad iudicium pertinet aduocati. nisi prius fuerit proclamatum ad iudicium rurensis gograuii. Quicumque conciuus sui filiam. aut sororem. aut proximam
- *19. * ipsius consanguineam. quam ille in sua procuratione honeste seruauit. et ante suam dominam ecclesiam uisitare solebat. de domo uel tutela illius abduxerit. tenebitur eam
- *20. tanquam legitimam* seruare. uel cum amicis puelle amicabilem componere. Potest clericus. aut mulier. quelibet mobilia. uel bona. uel donationes. uel caduca.
- *21. que Ratba dicuntur. in iudicio petere. sine procuratore. sed si intersunt mancipia. uel predium fundale. quod uulgo dicitur Torshabt egen. sine procuratore agere non potest. In contractu matrimonii. uel etiam post contractum.* quamcumque donationem uir mulieri. aut mulier uiro sub testimonio honorum uirorum dederit. si duorum bone opinionis uirorum testimonio probare poterit.
- *23. super eo amplius in causam trahi non ualebit. Item constitutum est. quod si conciuus nostri extra prouinciam inter se dissenferint. non se ad extranea trahant iudicia.
- *24. aut uel inter se litem componant. uel si tot sunt * persone. iudicem unum de consociis iudicem statuant. qui litem si potest sopiat. si non potest. causam donec ad propria redeant. differant. hoc constitutum si quis infregerit. X. marcas et carratam* uini uadiabit. Item. si quis conciuui suo bona sua ad negociandum commiserit. presentibus uiris idoneis. si iniuriari uoluerit. conuinci
- *26. possit. Item. si quis domum suam uel quelibet edificia in pignore dederit. et illa igne. uel alio casu perierint. si uolet is cuius erant edificia restituere alia. et hec erunt
- *27. ut ante. pignus creditoris. quod si non uult.* relinquet creditori reliquias incendii uel ruine. et fundum pro pignore. sic creditor nil amplius potest petere. Si uero domi-

dominus fundi reliquias inuaserit. potest creditor ab eo
 sum^{*man} expetere creditorum. Omnes aree censuales *28.
 infra oppidum. unius sunt iuris. Quod si aliquis domum
 suam. uel aream. dare uel uendere uoluerit. hiis cui da-
 tur uel uenditur. * dabit schultheto. duplum pensionis il- *29.
 lius. que de area illa dari solet annuatim. et sine contra-
 dictione aream recipiet. Si autem schulthetus proponat.
 contra possessorem aree. quod ipsam * ab auctoritate de- *30.
 bita non receperit. sola manu tactis reliquiis ille confir-
 mabit se recepisse. ab eo qui potuit et debuit porrigere.
 uel duplum dabit pensionis ut dictum est. et quiete * pos- *31.
 sidebit. dum modo pensionem annuam porrigat. (liberi
 uero si qui fuerint integra possessione patrum sine du-
 platoine (d)) annue pensionis quiete perfruantur.

*Quicumque de manu schultheti. uel ab eo qui au- *32.
 thoritatem habet. domum uel aream. uel agros. uel man-
 sum. uel mansi partem receperit. et per annum. et diem
 legitimum qui^{*ete} possederit. si quis in eum agere uolue- *33.
 rit. possessor tactis reliquiis sola manu obtinebit. et sic
 de cetero sui uarandus erit. nec amplius supra pre-
 dictis. grauari poterit. Si quis magister * censuum. *34.
 contra quempiam burgensem nostrum proposuerit. quod
 debitum censuum non dederit. et insuper censuum annuum
 augmentare temptauerit. possessor sola manu tactis reli-
 quiis * ueritatem suam comprobabit. et sic inpetitor pos- *35.
 sessorem amplius non grauabit. Si quis inuentus fuerit
 habere pondera iniusta. uel funiculos iniustos. mensura-
 tiones inius^{*tas} uini et olei. hic uadiabit in domo consu- *36.
 tum dimidiam libram burgensibus. Huius autem uadi-
 monii quanta sit estimatio accipienda. in burgensium sta-

D 2 bit

(d) Quae in parenthesi leguntur. lo-
 co aliorum ceterorum in Orig.

MSto uerborum scripta sunt. Pro
 duplatoine lege duplatoine.

- *37. bit ar^{*}bitrio. et iudex terciam habebit partem. Iniuste mensurationes et mensure corrigende. pertinent de anno-
na. et de ceruisia. iudicibus illis qui dicuntur Bur Rib-
38. tere. in uiculis illis qui di^{}cuntur. Ty. Si pistores con-
tra debitum panificauerint. in domo quinque solidos uadi-
abunt. quicquid inde accipiendum burgenſes decreue-
rint. iudex terciam partem habebit. Quicumque pro
39. ^{} aliqua causa coram consulibus terminata. testimonium
ipsorum appellauerint. uterque fideiussores pro sexaginta
solidis ponet. et si quis ipsorum. burgenſium testimonio
40. conuictus cecide^{}rit. predictos sexaginta solidos. burgen-
sibus persoluet. in gratia. Quicumque in uehementia
sua ciuilitatem suam renunciauerit. pro eo quod ledat
*41. conciuem uel in corpore. uel in rebus. ita renunciet. ut
amplius ciuilitatem non recipiat. Item statuimus. quod
nemo conciuem suum de criminali conueniens. ad con-
gressionem duelli. ullo modo trahere presumat. Si con-
42. ciui suo quicumque de quacumque^{} causa. uel de suo pro-
prio arbitrio. uel presentibus duobus testibus. confessus
fuerit. uel promissionem fecerit. magis conuinci potest.
quam se expurgare. Quicumque pro sua uoluntate. sine
43. uerbo magistri^{} consulum. uel iudicis. campanas pulsa-
re presumpserit. dimidiam libram burgenſibus uadiabit.
et hoc in arbitrio stabit burgenſium quid sit accipiendum.
44. tertia pars erit iudicis. Si^{} quis burgenſis noster sine
uerbo magistri consulum legationem ex parte burgenſium
ad aliquem comitem. uel baronem agere presumpserit.
dimidiam libram burgenſibus uadiabit. Omnes precones
45. in^{} beneficiati. burgenſibus nostris in suo officio. ad ap-
pellandum homines ad iudicium. burgenſibus nostris sine
munere debent parati esse. ita. quod si per negligen-
46. tiam preconum aliquod inde dampnum^{} prouenerit. ipsi
plene

plene actori pecuniam persoluent. Si quis uir. uel femina. plures habens filias nuptas. si qua super est in-nupta. matris tollet mobilia. que uulgo Rathe uocantur.
Si uero omnes sunt nupte. senior filia matris tollet mo-bilia. Si autem interest clericus. ipse matris tollet mo-bilia. et nullius alterius in suo genere. Si quis consul pro iusticia pretaxatum munus ab aliquo accipere pre-sumpserit. sexaginta solidos uadiabit. si conuictus fuerit. *47.
insuper a consilio non rediturus remouebitur. Quod si predictum uicium aliquis qui non est consul commis-se-rit. sexaginta solidos uadiabit. et accessus ad consilium *48.
numquam ei concedetur. Siquis arguere presumit ali-quam sententiam in iudicio datam. ad aliud iudicium trahere nitens. decem * marcas cum carrata uini uadia- *50.
bit burgensibus. Quicumque sententiam iustam inuertere presumit a burgensibus editam. et conuictus fuerit. dimidiam libram burgensibus uadiabit. Si quis illorum *51.
qui in iudicio aduocati uorspreken (e) appellantur. pre-taxatam mercedem accipere presumit et conuictus fue-rit. dimidiam libram uadiabit. et a iudicio ut amplius nullius uerbum loquatur. remouebitur. Statui*mus *52.
etiam firmiter obseruandum. quod si quis burgensis no-ster pro bonis suis auferendis capiatur. nulla redemptio pro ipso. uel ab ipso capto. uel ab aliquo ipsius cognato. detur. quod fecerit * et conuictus fuerit. decem marcas *53.
burgensibus. et carratam uini uadiabit. iudicium terciam partem habebit. In arbitrio burgensium stabit. quantum sit de decem. (preter unum. quod est commune ciuitatis (f)) marcis accipiendum. * Quicumque aliquem in iudicio *54.
conuenit. de hereditate. uel de heruadio. uel de gera-then.

D 3

then.

(e) Hæc vox in MSto uocabulo ad. (f) Que in parenthesi leguntur su-perscripta sunt.

- then. plenam ei uuarandiam. et fideiussionem ad annum
- *55. et diem legitimum prestabit. antequam * alter responde-
re teneatur. (g) Hanc autem Ciuilem iusticiam ab an-
tiquitate incommutabilem hactenus obtinuimus. ut omnes in
opido nostro commorantes siue liberi siue ministeriales no-
*56. biscum starent et labores nostros ad seruientiam domino
nostro Archiepiscopo uel Imperatori nostro equali propor-
tione subuenirunt. Itaque precones extra oppidum ura-
nentes. licite possunt quolibet die quo forum seruatur in
*57. Susato. Cuilibet ex parte iudicii mandare. ut * coram
iudicio iuri pareat. Item in omnibus uigiliis et Qua-
tuor temporibus similiter. preter in messe. Quicumque
autem hominum se per iuramentum expurgare tenebitur.
in arbitrio stabit actoris utrum iuramentum acci-
*58. pere * uelit an non. Et super eo nullum ad ipsum iudi-
cem respectum habebit. nisi forte contingat ex aliqua
proclamatione. Quilibet. etiam proscripsum postquam
actori fatissecerit. in quantum hoc eundem proscripsum
*59. erga Ciuitatem constiterit. illarum expensarum due por-
tiones Ciuitati. et tertia portio iudicio pertinebit. Et
iudex receptis ab eodem proscripso denariis qui uulgo wre-
*60. the peminge dicuntur. * ipsum paci et iuri suo resti-
tuet absque contradictione. Quicumque uero Ciuium
minutus fuerit. dummodo ad ricos non exierit. nullus
preconum poterit ipsum ad iudicium citare. Quicum-
*61. que Ciuium * se ad balneandum uestibus suis expoliauerit.
si tunc citatus fuerit a preconone. sequi non tenetur
donec fuerit balneatus et exsiccat. Quicumque pisto-
*62. rum inuentus fuerit ad pisstrandum panem suum. * Si
tunc

(g) Quae inde ab hac parenthesi us-
que ad finem sequuntur, literis
minutioribus, & caractere pau-

lulum diverso, scripta sunt, de-
minique post a. 1181. adiecta vi-
dentur.

tunc citatur a precone. sequi non tenetur. antequam suum perfecerit officium. Preterea quicumque civium res suas uenales pre manibus habuerit. si citatur a precone. in continenti sequi non tenetur. donec easdem *res locauerit ad seruandum. et tunc statim sequi tenetur. *63. Quod si forte iudex ipsam pro tali mora inpecierit. sola manu sua se expurgabit quod citius uenire non posset. Quod si alicui civium * ad estimationem. XII. denariorum sublatum fuerit. Hoc hii qui dicuntur burrichtere in suis conventionalibus quod uulgo thy dicitur iudicare tenentur. Similiter et prefati burrichtere ibidem de debitis * sex denariorum. cuilibet iudicare tenentur. *65. Quod si forte quisquam hominum Ciuitatem Susaciensem super antiquo iure suo siue consuetudinibus ab antiquo seruatis impetere uel inquietare uoluerit. magistri * burgensium precipue. et totum consilium. Et *66. si necesse fuerit. totum commune Ciuitatis. iura sua et consuetudines antiquas tactis sanctorum reliquiis obtinebunt.

Hæc Statuta Susattensia ita sunt comparata, ut fere ad singulas voces, certe ad unam quamque lineam, nonnulla observari possint, quæ eorum illustrationi inservient. Proferamus itaque quædam, ex nostris in huius *Iuris municipalis* initium observatis, excerpta, quæ, si non in omnibus ob temporis angustiam perpolitata sunt, ut B. L. æqui bonique habeat, observantissime rogamus.

I. VNIVERSITAS.) Si in latinitate mediæ ævi hæc vox nude occurrit, denotat *incolas urbis vel oppidi*, cuius rei innumera ex Scriptoribus mediæ ætatis exempla adduci possent, si operæ pretium foret; cf. CAROLI DV FRESNE *Glossarium ad Scriptores mediæ*

medicæ & infimæ Latinitatis, T. VI. col. 1682. hac voce, editionis recentissimæ Parisinæ Monachorum Ordinis S. Benedicti e Congreg. S. Mauri. Hunc sensum & huius loci esse, patet ex utraque SCHRÆA, dialecto Saxon. infer. conscripta, ubi verba occurrunt: De GEMEYNHEIT DER BVRGERE de fall bo-ren &c.

2. ELECTAM.) vertit SCHRÆA recentior GEKOREN; exinde non incongrue colligitur, has Leges scriptas, ab ipsis Civitatis Susattensis Incolis, ex antiquis consuetudinibus fuisse collectas & concinnatas, nemine illas ipsis præscribente; alias enim iura Susattensia nequaquam electa iura, gekorene Gesetze dici possent.

3. OPPIDI.) Vocem oppidi, apud veteres Latinos Scriptores, promiscue cum voce urbis usurpata, demumque, ex quo Roma peculiari nomine urbs vocari coepta est, factum fuisse, ut cætera urbes oppida vocarentur, ex LAVR. VALLA de Lingua Lat. L. IV. c. 32. ostendit, fama meritisque illustris, GESNERVS, in absolutissimo suo Thesaurio Linguae Latine novo, T. III. col. 596. seq. Sic quoque Scriptores mediæ Latinitatis oppidum atque urbem pro una eademque re habuerunt, ut pluribus evicit HENR. VALESIVS in Præfat. ad Notit. Galliar. p. XIII. sq. Productis a VALESIO probationibus novam vide adiectam in DV FRESNE Glossar. M. & I. L., T. IV. col. 1357. Distinguebantur autem oppida sive urbes a civitatibus, quæ sedes erant Episcoporum. Nil ergo in præiudicium vel diminutionem SVSATI nostri exinde colligi potest, quod sola oppidi appellatione hic loci insigniatur.

4)PRE-

4. PREPOSITI.) Sermo hic est de *Præposito* in civitate *Susattensi* ad *Ecclesiam collegiatam S. Patroclo* dicaram, de cuius fundatione, eiusque hodierno statu, plura dicemus in *nostro prolixiori* ad hæc *Statuta Commentario* promisso. Cæterum *Præpositi* Scriptoribus Ecclesiasticis illi dicuntur, qui *Ecclesiis præsunt*; v. DV FRESNE, l. c. T. V. col. 758., qui *ibidem & col. subsequentibus* varios huius vocis significatus exponit. Appellabantur autem *Præpositi* non modo ii, quibus in ecclesiis cathedralibus cura prædiorum ecclesiasticorum demandata erat, sed etiam isti qui Collegiis Canoniorum in Ecclesiis collegiatis, quæ vulgo *Præposituræ* vocantur, præerant, simul bona iis addicta curabant, & de redditibus rationes inibant. Ad istiusmodi *Præposituras* pertinet quoque *Susattensis* in *Aede S. Patroclo* sacra. Occupat in *SCHRÆA Latina antiquiori* *Præpositus Susattensis* primum inter eos, qui *Susati* iudicium habebant, locum, cum in his *Statutis* æquæ latinis, at *recentioribus*, eiusdem demum tertio, & in *SCHRÆA Germanica* secundo loco mentio fiat. Probabili admodum, me iudice, argumento, *Advocatum Susattensem*, eo tempore, quo hæc *antiquissima Statuta* literis mandabantur, laicæ conditionis fuisse, adeoque *Præpositum*, quippe ecclesiastici ordinis virum, primo loco fuisse collocatum. Hic vero, temporibus subsecutis, *Archiepiscopo Colonienfi*, iidem ecclesiastico Viro, maiorique ac ille munere fulgenti, cedere cogebatur. Nec mirandum est, *Præpositum* in *SCHRÆA recentiori germanica* demum post *Clivæ Ducem* fuisse collocatum, cum purgata iam hoc tempore *Sacra præcedentiam Clivenfis Ducis*, S. R. I. Status, præ *Præposito Susattensi*, Collegii

Canonicorum modo mediati Præside, iure suo postulare optimo. De iudicio denique *Præpositi Susattensis*, eoque *ecclesiastico*, mox ad n. 6., ea, quæ necessaria videbuntur, afferemus.

5. SCHVLTHETI.) Scribitur communiter *Scultetus*, qui denotat *Prætozem*, *Præfectum*, *Ballivum*, *Judicem oppidi*, v. DV FRESNE in *Glossario*, T. VI. col. 230. & 277. Germanis hodie dicitur SCHVLTHEIS, quam vocem a Longobardis profeminatam esse, adstruit, immortale Sueviæ meæ decus, WACHTERVS in *Glossario Germanico*, T. II. col. 1472. sqq. Frequenter enim in *Longobardorum Legibus* occurrit SCVLTAIS, vox composita ex SCVLT, *Schuld*, *debitum*, & AIS, quod *Judicem* denotare, GROTIUS autumat, rectius vero illud WACHTERVS cum EC-CARDO, in *Not. ad Leg. Francorum Salic. & Ripuarior.* p. 193. in notis voce *Sculdabis*, a vocabulo germanico *heischen*, *querere*, *exigere*, derivat, ut adeo *Scultais*, *Scultetus*, idem sit ac *exactor debitorum aut culpæ*, *der die Schuld heischet*. A Longobardis hanc vocem acceperunt *Franci*, eamque deinceps domitæ a se genti Saxonica, una cum *Fisco* regio, intulerunt; cf. SCHILTERI *Glossar. Teutonic.*, in EIVSD. *Thesauro Antiquit. Teutonicar.*, T. III. p. 721. a. coll. pag. 38. & 726. vocibus: *Schulz*, *Ambtmann*, *Scula*. Saxones nuncupabant SCVLTHETA, *exactorem*, ideo scilicet *quod delictorum poenas exigebat*, v. HENR. SPELMANNI *Glossarium Archæiologicum* p. m. 507. sq. Hæc hæctenus de etymologia vocis *Schulteti* sufficiant. Quod officium eius attinet, observat WACHTERVS l. c., *Scultetum* in *Addamentis Regum Francorum ad Leges Longobardicas*, passim v. c. apud EC-CARDVM

CARDVM, l. c. Tit. XIV. p. 193. coniungi cum Iudice & Gastaldo, ut dubium nonnunquam sit, idemne fuerit minister, an diversus? quod prius tamen WACHTERVS verisimilius censet, eo quod Scultetus multa iubeatur, viz. iustitiam quærentibus facere, multas exigere, fontes & fugitivos perquirere & rel., quæ cuncta amplitudinem officii ipsius satis abunde declarent. Hinc Scultetos apud Longobardos præter Vicecomites nonnunquam loco Comitum iudicasse, & a Longobardis solis Vicarios Comitum dictos esse Sculdafios, opinatur Ill. HEINECCIUS in Element. Iur. German., L. III. Tit. I. §. 22. not. *. Huic etiam hac in re assensum nostrum, contra CONRINGIVM, de iudic. reipubl. German. §. 27., & SAGITTARIUM, in Antiquit. Ducat. Thuring. L. IV. c. II. §. 2., præbemus, quod, sub Francorum in Germania imperio, Sculteti neutiquam una cum Vicecomitibus, loco Comitibus, eoque impedito, iudicia tractaverint. Sed post tempora Carolingica Comitibus in exercendis iudiciis Vicarii erant Sculteti. Refert equidem eos Glossa vetus ad Iudices pedaneos, qui non scamno sedentes, sed stantes, & e vestigio munus suum exercent. Verum ex plurium sententia SCULDASII sedentibus Iudicibus adscribuntur, cum quibus facit BRVMME-
RVS in de Scabinis cap. VI. cui SCVLTETVS a Comite est proximus, & primus e Scabinis, sine quo iudicium haberi nequit. Corroboratur hæc sententia testimonio Speculi Saxonici, L. I. art. 59. §. 6., his verbis: Non poterit ullus Comes, qui sub regali banno cognoscit, legitimum habere SINE SCVL-
TETO iudicium, cui ante omnia se ipsum debet præbere iudicandum. Adde Weichbild. Magdeb. Art. X.

§. 3. : *SCVL TETVS* etenim Comiti seu Burgrauio primam inuenire debet sententiam, nec Burgravius aliquid exercere potest *SINE SCVL TETO* iudicium ; itemque *Ius Feudale Saxon.*, Cap. 36. §. 2. : nullus Comes generali iudicio poterit praesidere *SINE SCVL TETO*. Erat ergo his temporibus *SCVL TETVS* proximus quidem a Comite, sed eo inferior, modoque iurisdictionem simplicem cum mixto habebat imperio, quum penes Comitem alta siue suprema esset iurisdictione. Hinc *SCVL TETVS* non iudicare poterat de vita & possessione, quia scilicet bannum regium non habebat. Pluribus hæc exposuit WINCKELMANNVS, in *Exsequis Rulandi Bremensis Sect. 29.*, in *Excellentiss. Domini DE WESTPHAL, Monum. inedit. T. III. col. 2080. sq.* Nec *SCVL TETI* *SVSATTENSIS* erat, iudicare de vita & possessione, illique tantummodo simplex in urbe compete-
bat iurisdictione cum mixto Imperio, suprema iurisdictione *Advocato Susattensi* relicta, sicuti hoc *Statuta nostra* comprobant. Vnicum adhuc de *SCVL TETI* addere licet, eos nimirum ab antiquissimis temporibus ex *ingenuis* lectos fuisse. De *Saxonibus* hoc probat *Speculum Saxon. L. III. Art. 61. §. 2. : NEMO potest PRÆFECTVS esse NISI INGENVVS sit, & de illa iurisdictione oriundus*, quod in *Zobeliana* huius Iuris provincialis versione ita sonat : *Es mag NIEMAND SCHVLDTHEISS gesein ER SEY DANN FREY, und von dem Lande geborn, do das Schuldtheisthumb oder Gericht innen ligt.* De cæterò sola *Statuta Latina vetustiora SCVL TETI* urbis *Susattensis* meminerunt, cum *Latina recentiora* tertium Iudicem plane fileant, utraque autem Germanica loco

loco eius substituat *Magistratum urbicum*, SCVLTE-TO pertinaci silentio presso. Dubio procul, quod inde a *Sec. XII.* eiusque exordio *Consules* in urbibus passim celebrari coeperint, quum antea eorum nomen & dignitas prorsus fuerint ignota.

6. SYNODVM.) *Synodus* vox græcæ originis αὐτῶν & ἰδῶν. Denotat apud *Scriptores Christianos* quodvis *Concilium Episcoporum*, at propria mediæ ætati significatione indigitat *conventum*, qui ab *Episcopo* fit, *convocatis* quotannis parœciæ suæ *Presbyteris*; v. *Glossarium Du Cangianum*, T. VI. col. 934. Verum hic significatus huius loci non est, cum potius per *Synodum* intelligatur *iudicium Ecclesiasticum a Præposito* Sulattensi tribus *quotannis* vicibus *celebrandum*. Transfert SCHRÆA utraque Germanica SENT, quæ vox communius scribitur SEND. Eam a græco vocabulo *Synodus* derivat ECCARDVS, l. c. p. 88. in nota, describitque den *Send*, das *Sendgerichte*, quod fit *iudicium annale ecclesiasticum*, ubi in villis & pagis Archidiaconi per officiales cognoscebant de illis criminibus, quæ erant in anno illo denuntiata atque ad hanc iurisdictionem synodalem pertinebant. Nec aliæ causæ, pergunt idem Autor, ad hoc iudicium referrebantur, quam quæ ecclesiæ censuram & puniti-
onem mererentur, unde etiam die *heylige Send* frequenter appellatur. Sedulo equidem distinguit ab invicem ECCARDVS l. c. voces SENT & ZENT, quarum posterior *conventum politicum* vel, ex hodierno in Franconia & Palatinatu loquendi usu, *iudicium capitale, iurisdictionem criminalem, merum imperium, das hobe und Halsgericht*, denotat. Sed exinde non negat, has voces unius eiusdemque generis esse, quod

WACHTERO videtur, l. c. T. II. col. 1510. qui ipse tamen SEND de *conventu ecclesiastico*, ZENT de *politico* tantum dici, observat, & cui carerоquin lubenter adstipulamur, quod utraque vox conveniat in radice, *sem*, quod Latinis dicitur *simul*. De hisce iudiciis ecclesiasticis *annalibus* plura in medium proferri possent, sed otium nobis hac in re, post SCHOTTELIVM in *Tr. von unterschiedlichen Rechten in Teutschland*, c. 6. p. m. 192. sqq., fecit par illustrium Academiae nostrae ornamentorum, B. KRESSIVS in *der rechtsgegründeten vollständigen Erleuterung des Archi-Diaconal-Wesens, und der Geistlichen Send-Gerichte, wie sie beyde sowohl bey andern Stifftern in und aussere Teutschland, als absonderlich in dem Hoch-Stift Oßnabrück von Zeit zu Zeit beschaffen gewesen und noch sind*; Helmstedt 1725. fol., cum primis tribus prioribus capitibus, p. 30-53. & Magnificus PERTSCHIVS in *der Abhandlung von dem Ursprunge der Archidiaconen, Archidiaconal Gerichte, Bischöflichen Officialn, und Vicarien, und deren Vnterscheid etc.*; Hildesheim 1743. 8., quorum Lectores nostros ablegatos volumus. Verum enim vero dubium forsitan nonnullis nostris Lectoribus hærebit, qua ratione *Præpositus Susattensis* iudicium ecclesiasticum annuum, den *Send*, celebrare potuerit, cum hoc *Archidiaconorum* fuerit officium, & *Præpositi*, ut ipsi supra ad n. 4. observavimus, atque ex vulgatis Iuris Canonici principiis quam notissimum est, modo *capita Canonicorum* erant, eos regebant, bona iis addicta curabant & de redibus rationes inibant; v. præter alios LVDOV. THOMASSINVM in *eximio opere de veteri & nova Ecclesie disciplina*, P. I. L. III. c. 66. & c. 70.

c. 70. T. I. p. 827. & 843. sqq. edit. Luccensis, ZEGE-
RUM BERNARDVM van ESPEN in *Iure Ecclesiasti-
co universo*, P. I. Tit. XI. c. I. p. m. 63. BOEHME-
RUM in *Iure Ecclesiast. Protestant.*, L. III. Tit. V.
§. 38. T. II. p. 285. sq. & PERTSCHIVM nostrum
in *Elementis Iuris Canonici & Protestantium Ecclesiasti-
ci*, L. I. Tit. XXXV. §. 484. p. m. 299. At sup-
petit gemina pro vindicandis *Præposito* nostro *Susat-
tensi* iudiciis ecclesiasticis responsio: I. *Præpositis* non-
nunquam, cum administratione rerum Capituli, si-
mul *iurisdicctio*, vel bonis in Capitulum translatis co-
hærens, vel Capitulo speciarim antiquitus concessa,
demandata erat, cuius rei documenta hodiernum ad-
huc sunt *Iudicia Præpositalia*, die *Domprobsteylichen
Gerichte*, v. BOEHMERVS, l. modo c. §. 39. p.
286. sq. & confer ea, quæ mox *sequenti pagina e
Constitutionibus BRANDÆ Cardinalis* excerpta dabi-
mus. II. Coniunctæ nonnunquam erant dignitates
Præpositi & Archidiaconi, ut patet ex *Epistola INNO-
CENTII III. P. R. ad Episcopum Prænestinum*, cuius
particula extat C. 22. X. de *Elect. infra* 2. cf. PERT-
SCHIVM vom *Vrsprung der Archidiaconen* c. 13. §. 3.
p. 258. adde THOMASSINVM l. c. P. I. L. III. c. 66.
§. 6. & 7. T. I. p. 828. Sic v. c. ROGGERVS,
Archipræsul Magdeburgensis, a. 1121. PRÆPOSITO
& *Conventui Novi Operis prope Halam Saxonicam* ob-
tulit ARCHIDIACONATVM HALLENSEM, vid. DE
LVDEWIG *Reliqu. MSS. T. V. p. 67.*, qui proinde
in *Chartis illius & sequentium Seculorum* sæpius oc-
currit cum apposita *Archidiaconi* nominatione, ut pa-
tet ex LVDEWIGIO l. c. p. 55. 72. Ex *Constitu-
tionibus* porro BRANDÆ CARDINALIS *Placentini
Legati*

Legati Martini V. Papæ, Visitatoris & Reformatoris pro ecclesia Moguntina & totius Alemannicæ de a. 1422. §. L. & LL., apud EVNDEM, T. XI. p. 406., apparet, & subsecutis temporibus coniuncta haut raro in una eademque persona fuisse Præpositorum & Archidiaconorum munera, his verbis: *tollimus - - statutum siue consuetudinem - - quibus cavetur, quod RECIPIENDI in PREPOSITOS VEL ARCHIDIACONOS iurare debeant, NON EXERCERE SVAM IVRISDICTIONEM in illos, ad quos pertinet electio &c.*, & paulo post: *Nolumus Notarios aut Sigilliferos PREPOSITO- RVM, ARCHIDIACONORVM aut aliorum Officialium ecclesiasticorum in EORVM IVDICIIS aut officiis deputari, nisi sint clerici - - a quibus volumus iuramentum recipi, quod nullam sigillabunt scripturam, nisi de mandato IPSORVM PREPO- SITORVM ET ARCHIDIACONORVM, aut eorum Officialium &c.*

7. TRIBVS VICIBVS IN ANNO.) Quot vicibus in quolibet anno Archidiaconi suos synodos congregare, adeoque iudicia ecclesiastica, die *Sende*, exercere debeant, nullibi annotatum offendi, nec norma generalis & ubivis observanda per *Canones Conciliorum* præscripta est, hinc nihil certi hac in re definit diligentissimus THOMASSINVS, l. c. P. II. L. III. c. 76. §. I. 2. T. II. p. 776. sq. SVSATI ternis quovis anno vicibus congregabatur Synodus, cum *Statuta Susattensia Latina*, eaque *vetustiora*, literis mandarentur, *recentiora* autem æque *Latina* cum *utraque* SCHRÆA Germanica modo duorum *annalium iudiciorum PRÆPOSITI* mentionem faciunt.

8. CUI INTERESSE DEBENT OMNES &c.)
A frequentatione Synodi neminem immunem fuisse,
docet inter alia *Speculum Saxon. L. I. art. 2.* his ver-
bis: EIN IETZTLICHT CHRISTEN MANN
der IST PFLICHTIG DEN SEND ZV
BESVCHEN DREYMAL IM IAHRE, so
er zu seinen Tagen kommen in dem Bisthum da er inge-
fessen ist. Freyheit ist aber hieran dreyerley. Schoeppen-
baar-Leute, die sollen der Bischoeffe Send besuchen: die
Pfleghafften der Thum-Proebste. Die Landsassen der
Ertz-Priestere. Sic etiam *Concilium Coloniense anni*
1266. præcipit, ut Prælati omnes inferiores Dioecesis
& Civitatis Coloniensis Synodos suas religiosissime
congregent, nullique copiam faciant, ut abesse & eius
statutis se subducere queat, nisi illis, quibus ad Epi-
scopi seu Archiepiscopi Synodum conveniendum est.
Agit hac de re *Canon XIV. HUIUS CONCILII,* in
COLETI Collectione Concilior. T. XIV. col. 339., his
verbis: Statuimus etiam, ut Prælati & ordinarii iudi-
ces nostræ Civitatis & Dioecesis in terminis earum iu-
risdictioni subiectis Synodum suam, qui ad hoc tenentur,
observent per se vel per alios congruis temporibus ab
ipsis prælati, prout expedire viderint, præfigendis, &
quæ corrigenda vel reformanda occurrunt, corrigant &
reformant: & omnes in ecclesia illa & parochia, in qua
synodus celebranda fuerit, quandocumque eis fuerit de-
nunciata, ad ecclesiam & synodum veniant obedienter,
& iura synodalia observent reverenter, non obstante ali-
qua occasione, vel consuetudine contraria, quam corrup-
telam reputamus, & penitus reprobamus. Soli tamen
Nobiles excipiantur, qui ad nostram Synodum noscun-
tur

tur specialiter pertinere. Si qui vero Laicorum contra hoc venire præsumpserint, & in hoc, mandato ipsius prælati sive ordinarii non obederint: sententiam excommunicationis, quam in his scriptis in ipsos ferimus, ipso facto vel omissione incurrant, & excommunicati singulis diebus Dominicis & festiuis, per plebanos eorum & alios, prout hoc prælato ipsi expedire videbitur, usque ad satisfactionem condignam publice nuncientur &c.

9. DOMESTICI.) Inter varios, quibus hæc vox in media ætate accipiebatur, significatus, expofitos a SPELMANNO, l. c. p. 179. sq. & in Glossario Du-Cangiano, T. II. col. 1584. sqq., nullus huc quadrat. Intelliguntur potius per Domesticos in Statutis nostris Cives Susatenses, qui proprias in urbe ædes habent, angefessene Bürger, id quod apparet ex utriusque SCHRÆÆ Germanicæ verbis: und den sellen unse BOERGERE alle, de HVIS SITTEN sind, halden.

IO. INFRA.) communiter a Scriptoribus huius ævi usurpatur pro: intra.

II. CAVILLATIONE.) Sub cavillatione h. l. intelligitur calumnia, falsa accusatio, cum queritur, quod reprehendatur, etiam falso, quo significato hæc vox sæpius accipitur a QVINCTILIANO; v. V. C. GESSNERI Thesaur. Ling. Lat., T. I. col. 808. Addunt Statuta Latina recentiora: & captiositate, quam vocem probati Latini Scriptores ignorant, quæ igitur merito in Glossario Du Cangiano haut debuisset negligi. Captiosus cæterum apud bonos Autores audit captationibus sive deceptionibus plenus; hinc CICERO in Or. pro Roscio, Comm. 52. c. 17. exclamat: quo nihil
CAP-

CAPTIOSIVS, neque indignius dici potest. Transfert hæc *SCHRÆA* Germanica: *sunder SCHELTWAIRT*, und *sunde VAIRE*, quo iure, iudicent alii ?

* * *

Iam ad id, quod *Scriptionis nostræ causa & occasio* fuit, accedendum est. Placuit *Serenissimo nostro CAROLO*, *Patriæ Patri Indulgentissimo*, & *dilectæ suæ Julæ Carolinæ Nutritori munificentissimo*, placuit inquam *OPTIMO nostro PRINCIPI*, nuper ad devotissimam suam *Academiam* rescribere, ut *omnes Professores* *Praelectiones* suas, per *instans Semestre hibernum* habendas, cum publicas, tum privatas, *Programmate* indicent. Huic *clementissimo* pariter ac *sapientissimo* mandato ut & nos, pro virium nostrarum modulo, morem gereremus, pietas atque obsequium in *OPTIMUM Seculi sui PRINCIPEM* postulaverunt. Quò ergo tam exteris, quam *Vobis* præcipue, *Generosissimi ac Prenobilissimi* *Academiæ nostræ Cives*, patefcatur, qua in re per *instans Semestre* opera nostra perfrui queatis; sciat, nos in *SCHOLIS PVBLICIS*, diebus ordinariis h. XI-XII., tradituros esse *Historiam Gallicam, Anglicam, Belgicam*, ad ductum *Delineationis Gebaue-rianae*. *PRIVATIM* docebimus h. X-XI. *Ius publicum S. R. I. ex compendio Schmauffiano*, h. II-III. trademus *Historiam Regni Imperique Germanici ex Systemate Kæleriano*, & h. III-IV. *Examen Iuris Feudalis Stryckianum* interpretabimur, denique *singulis Mercurii & Saturni diebus* h. I-II. aut alia commo-
diori, ad liberam plurimorum *Dnm. Commilitonum* ele-

Etionem, vel Codicillos novorum politicorum ex Historia,
Iure publico & Statu Europæ Regnorum politico illu-
strabimus, vel, commonstrando rariores & præstan-
tiores nostræ Bibliothecæ Libros historicos, de eorum
autoribus, contentis, præstantia vel nævis scitu iu-
cunda & necessaria afferemus. Inicium *Lectio-
num* nostrarum demum die XXII. huius mensis Octobris fa-
ciemus, quod dies festum Academiæ nostræ natale
excipientes, cum *Dissertationi* nostræ inaugurali pub-
lice ventilandæ, tum publicæ in I. V. Doctorem re-
nunciacionis pompæ erunt tribuendæ. Valete, *Com-
militones charissimi!* & frequentia vestra alacriores
nos reddite! Deproper. in IVLIA CAROLINA,
die S. FRANCISCI, A. C.
clb^oCCXXXVIII.

Helmstedt, Diss., 1748-49

ULB Halle

3

005 350 832

14
H. n. 4. m. 7.
1748, 5^b
6

VENERANDVM VETVSTATIS MONVMENTVM

SISTENS

STATVTA SVSATTENSIA
LATINA

SAECVLO XII IN LITERAS REDACTA

DIU EXPETITA

EX ORIGINALI SVMMA CVM FIDE ATQVE CVRA
DESCRIPTA

ET

P. 14.
ADDITO SPECIMINE ANNOTATIONVM
IVRIDICARVM HISTORICARVM
ETYMOLOGICARVM
CEV PRODROMO PROLIXIORIS COMMENTARIJ
PRIMVM IN LVCEM EDITA

A

FRANC. DOMINICO HAEBERLIN

VLMANO

HIST. PROF. PVBL. ORD. ET FACVLT. PHILOS. H. T. DECANO
IN ACADEMIA IVLIA CAROLINA

HELMSTADII

APVD CHRISTIANVM FRIDERIC. WEYGAND

A. C. MDCCXXXVIII

